

"purpose" in the aspect of criminal procedural activity. The analysis is made on correlation of the category of "criminal procedural function" among "task" and "aim" in criminal proceeding on three levels.

Key words: criminal procedural function, adversarial, function of criminal procedure, function of criminal procedural law, aim of criminal proceeding, task of criminal proceeding.

УДК 343.98

Б.М. Дердюк

кандидат юридичних наук,
старший викладач
кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ГРУПОЮ ОСІБ

У сучасних умовах розбудови демократичної, правової держави і розвитку ринкових відносин в Україні, враховуючи стійку тенденцію до зниження насильницьких злочинів проти особи, рівень вбивств у загальному зростає. Така ситуація обумовлена, по-перше, активізацією організованої злочинності; по-друге, поширенням у суспільстві кримінальної ідеології, а отже й кримінального досвіду у формуванні особи професійного вбивці; по-третє, недостатнім досвідом правоохоронних органів у боротьбі з вбивствами через їх ретельну підготовку, нерідко наявність декількох суб'єктів злочину та їх професіоналізм, мінімальну кількість слідів. Окрім того, існують проблеми кадрового та матеріально-технічного забезпечення слідчих та експертних підрозділів, не вдосконалені заходи щодо забезпечення правоохоронними органами безпеки свідків.

Із метою подолання ситуації, що склалася, правоохоронні органи

здійснюють постійний пошук шляхів удосконалення методики боротьби з особливо тяжкими злочинами, зокрема – корисливо-насильницької спрямованості, вживають заходів для зменшення кількості організованих злочинних угруповань, ліквідації їхнього економічного підґрунтя. Природно, що зазначена проблема викликала нагальну потребу в науковому забезпеченні розробки цільової методики розслідування вбивств, вчинених групою осіб.

Вагомий внесок щодо створення методики розкриття та розслідування вбивств зробили вчені: В.А. Журавель, Ю.Б. Комаринська, І.В. Кубарев, І.В. Попов, А.С. Фомина, Б.В. Щур та інші.

Завдання нашого дослідження полягає у проведенні комплексного аналізу особливостей методики розслідування вбивств, вчинених групою осіб. Метою дослідження є комплексне визначення теоретичних особливостей методики розслідування вбивств, вчинених групою осіб. і формулювання на їх основі науково-обґрунтованих рекомендацій, направлених на удосконалення розкриття та розслідування цього злочину.

Кількісні та якісні характеристики елементів, що забезпечують організацію розслідування (планування, взаємодія тощо), способи їх зв'язку між собою залежать від складності розслідування як процесу пізнання, що, своєю чергою, зумовлено не тільки кількістю, змістом і обсягом слідчих (розшукових) та інших дій, але й характером розумових завдань, які доводиться розв'язувати слідчому під час розслідування.

В юридичній літературі на підставі аналізу судово-слідчої практики виділяють фактори, що зумовлюють складність організації розслідування неочевидних вбивств: 1) інформаційна невизначеність; 2) складність механізму доказування; 3) висока інтенсивність розслідування [1, с.178]. Водночас, складність організації розслідування таких злочинів характеризується не тільки їх багатоепізодністю, але й участю у їх вчиненні групи осіб чи навіть організованої групи. Це пов'язано з тим, що в групі з'являються нові, невластиві окремому злочинцю якості, цілі та можливості. Вплив групової характеристики суб'єкта на організацію їх розслідування полягає в тому, що це поглиблює негативний ефект від зазначених вище факторів, притаманних розслідуванню умисних вбивств загалом. Сукупність цих чинників визначає специфіку організації

розслідування розглядуваної категорії вбивств.

Одним із таких факторів є інформаційна невизначеність, що характеризує вбивство як неочевидну подію. Інформаційна невизначеність при розслідуванні вбивств викликана двома обставинами:

1. Дефіцитом (нестачею) інформації, який спричинений: а) неможливістю у більшості випадків застосування такого важливого джерела криміналістично значимої інформації у цих справах як показання потерпілого; б) значним у певних випадках строком, який минає від моменту вчинення вбивства до його виявлення, що неминуче спричиняє стирання слідової картини; в) посиленням характером протидії, що викликана особливо тяжким характером злочину і, як наслідок, суворим покаранням, передбаченим за його вчинення. Це спонукає злочинців до вжиття спеціальних заходів з метою уникнення відповідальності. Так, за результатами узагальнення практики розслідування вбивств, вчинених групою осіб, І.В. Попов вказує, що, намагаючись уникнути покарання за вбивство, злочинці зазвичай обирають таке місце, час та спосіб вчинення, які ускладнюють його розкриття. При цьому вбивці нерідко намагаються приховати та знищити сліди злочину або ж спрямувати слідство помилковим шляхом [2, с.46]. Внаслідок цього у кримінальних провадженнях про вбивства багато обставин предмета доказування є невідомими, а іноді відсутні навіть окремі похідні докази, за якими можна було б їх встановити. При цьому участь у вчиненні вбивства декількох осіб лише загострює дефіцит інформації, оскільки груповий характер злочину об'єктивно збільшує можливість застосування більш складних і разом із тим ефективних способів, до яких не можуть вдатися злочинці-одинаки. Чим складнішим є спосіб та механізм учинення злочину, тим складніше його розслідування. Так, ступінь впливу групового фактора на складність розслідування і його організацію безпосередньо залежать від ступеня організованості злочинної групи. Як вказує Б.В. Щур, чим більш організованою виступає злочинна група, тим вищими є її технічні, матеріальні та «кадрові» ресурси, а отже – й можливості використовувати більш витончені способи вчинення злочину й протидії розслідуванню. Організовані групи і злочинні організації використовують у вчиненні

злочинів високоефективні знаряддя і засоби, підкуповують посадових осіб, що провадять розслідування, задіюють корупційні зв'язки, активно впливають на свідків, влаштовують спроби дискредитації розслідування через засоби масової інформації тощо [3, с.9-10]. Тому одна з особливостей організації розслідування вбивств, вчинених групою осіб, полягає у необхідності забезпечити ранню діагностику ступеня організованості групи, прогнозування характеру протидії розслідуванню і вжиття заходів щодо його превенції. З іншого боку, зіштовхнувшись під час розслідування вбивства з активною і витонченою протидією, слідчий може обґрунтовано припустити високий ступінь організованості групи і будувати подальше розслідування з урахуванням цієї обставини.

2. Невпорядкованістю інформаційного масиву (особливо на початковому етапі), в якому нарівні з потрібними відомостями міститься багато повідомлень, що не стосуються справи, а іноді і дезінформації. Як відзначають О.І. Галаган та Ю.Б. Комаринська, «на початковому етапі розслідування вбивств інформації одночасно надто мало і занадто багато: багато, оскільки інформація, яка надходить до слідчого, насичена не потрібними йому в певний момент відомостями, а мало, оскільки виокремлення необхідної, потенційно корисної інформації значною мірою ускладнене» [4, с.18]. Відтак, можна припустити, що некритичне сприйняття отриманої під час досудового слідства інформації призведе до відносного зменшення обсягу корисних відомостей, що неминуче спричинить зростання як загальної невизначеності у кримінальному провадженні, так і невизначеності в засобах подальшого розслідування (слідчих діях, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходах). Навіть у разі встановлення приналежності слідів, їх використання в перебігу розкриття вбивства, вчиненого групою, є складним. Якщо під час розслідування вбивства, вчиненого однією особою, сукупність слідів дозволяє дійти більш-менш імовірних висновків про особу злочинця і на основі інформаційної моделі винного організувати його пошук, то при розслідуванні вбивства, вчиненого групою, побудова такої моделі видається ускладненою, позаяк різні сліди можуть бути залишені різними особами. Таким чином, особливістю організації розслідування вбивства, вчиненого групою, є необхідність розв'язання складних розумових

завдань, пов'язаних не тільки з визначенням відносності слідів до події злочину, але і їх приналежності окремим злочинцям.

У контексті досліджуваного питання інформаційна невизначеність має результатом такі важливі в організаційному плані висновки:

1. Виникає необхідність здійснювати пошук злочинців і джерел інформації про них серед широкого кола осіб і об'єктів. Здійснення цього пошуку тільки слідчим шляхом у більшості випадків є безперспективним (наприклад, абсолютно недоцільно натомість подвірно-поквартирного обходу проводити допит кожного мешканця певної території). Тому організація розслідування повинна забезпечити залучення до розв'язання цього завдання сил, засобів і методів оперативних підрозділів. До такого роду методів і засобів законодавство висуває менш суворі вимоги, ніж до слідчих дій, а отже вони є більш оперативними й ефективними під час виявлення джерел доказової та орієнтуючої інформації.

2. Інформаційна невизначеність ускладнює висування конкретних версій та об'єктивно визначає необхідність на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених групою, звертатися до системи типових версій. Разом із тим, дефіцит інформації у кримінальних провадженнях про вбивства може бути настільки загостреним, що не дозволяє ефективно використовувати типові версії. У таких ситуаціях виникає необхідність в інших логічних підставах планування розслідування, якими можна вважати його локальні (проміжні) завдання. При цьому потрібно враховувати, що високий ступінь інформаційної невизначеності ускладнює визначення і конкретизацію предмета доказування, а отже і конкретизацію локальних (проміжних) завдань розслідування. У цьому розумінні практичної значимості набуває подальше розроблення і типізація таких локальних завдань стосовно різних видів злочинів, серед них і вбивств, вчинених групою осіб.

3. Розслідування вбивств, вчинених групою осіб в умовах неочевидності, у зв'язку з інформаційною невизначеністю характеризується широким версійним діапазоном. Ця обставина викликає необхідність проводити розслідування в різних, іноді протилежних, напрямках, що, з одного боку, істотно ускладнює раціональний розподіл

сил і засобів, узгодження та контроль за діяльністю взаємодіючих зі слідчим суб'єктів, аналіз, оцінку й використання оперативно-розшукових і доказових даних. З іншого боку, наявність декількох різних напрямів розслідування приводить до того, що процес організації розслідування відбувається в умовах вираженого тактичного ризику.

4. Результатом інформаційної невизначеності є також те, що версія про причетність певної особи до вчинення вбивства в складі групи висувається на підставі незначної, з точки зору доказування, інформації. Перспективним у таких ситуаціях є продовження спостереження за особами, щодо яких наявна інформація про причетність до вбивства, надто якщо вони не здогадуються, що відносно них висунуто версію і проводиться перевірка. Основним завданням проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів у такій ситуації є розширення інформаційної бази, перевірка одержаних відомостей і підготовка до їх реалізації таємно від осіб, які підлягають перевірці. Проведення процесуальних дій не може гарантувати належного рівня конспірації, тому організація роботи у таких ситуаціях повинна передбачати широке використання негласних можливостей оперативних підрозділів.

5. У результаті інформаційної невизначеності на момент висування версії про причетність до вбивства, вчиненого групою, певної особи зазвичай залишаються невідомими її співники. Це призводить до необхідності проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів щодо встановлення їх особи.

6. Організація розслідування вбивств, вчинених групою осіб, пов'язана з необхідністю розв'язання складних розумових завдань. Оптимізація цього аспекту організації розслідування вбачається, по-перше, у належному кадровому забезпеченні розслідування; по-друге, в організації обміну оперативно-розшуковою та процесуальною інформацією, зіставлення якої підвищує ймовірність виділення з інформаційного масиву криміналістично релевантної його складової; по-третє, у залученні до розв'язання розумових завдань усіх працівників, які беруть участь у розслідуванні, що дозволить протиставити злочинцям знання, досвід, інтуїцію декількох фахівців; по-четверте, у впровадженні в практику розслідування розроблених теорією управління та

організації колективних методів прийняття рішень (метод мозкової атаки («брейнстормінгу») та інші).

Особливості організації розслідування вбивств, вчинених групою осіб, визначаються, на додаток до інформаційної невизначеності, складністю механізму доказування. Складність механізму доказування у досліджуваній категорії злочинів пов'язана з декількома обставинами: 1) із особливою тяжкістю цього злочину, яка зумовлена його суспільною небезпечністю і призводить до більш докладного з'ясування багатьох обставин, більшої кількості суб'єктів розслідування, більшого обсягу слідчих (розшукових) та інших дій; 2) зі складністю власне предмета доказування, тобто сукупності обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні [5, с.174]. У найбільш загальних рисах елементи предмета доказування визначені нормами кримінального процесуального закону і під час розслідування конкретного злочину сповнюються змістом відповідної кримінально-правової норми.

Предмет доказування зумовлює обставини, що підлягають установленню, і, в кінцевому підсумку, визначає постановку того чи іншого локального завдання розслідування. Зокрема, у досліджуваній категорії злочинів, на додаток до обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні вбивств, виникає необхідність у з'ясуванні: 1) кількісного та персонального складу групи; 2) ступеня її організованості; 3) характеру і ступеня участі кожного зі злочинців у вчиненому вбивстві; 4) характеру взаємовідносин у групі, наявності рольової диференціації; 5) причин та умов, що сприяли виникненню злочинної групи (або переорієнтації наявної групи на злочинну діяльність). Причому значну складність становить доказування суб'єктивних факторів спільної злочинної діяльності, позаяк між змістом свідомості людини та її вчинками відсутній однозначний зв'язок. Необхідність урахування специфіки предмета доказування є однією з особливостей організації розслідування розглядуваних злочинів.

Складність предмета доказування призводить до того, що у процесі розслідування вбивств, вчинених групою, виникають проміжні завдання, які не можуть бути розв'язані проведенням якоїсь однієї слідчої

(розшукової) дії, навіть із використанням всього арсеналу тактичних прийомів. Такі завдання можуть бути реалізовані тільки групою взаємозалежних слідчих (розшукових), а в певних випадках також інших (оперативно-розшукових, організаційних) дій, тобто проведенням тактичної операції. У теорії криміналістики акцентується увага на важливості місця, яке посідають тактичні операції в організації розслідування злочинів, у тому числі й вбивств [6, с.203]. Це пов'язано з тим, що тактичній операції притаманна чітка структура, тобто впорядкованість і взаємозв'язок дій, віднесених до її складу. Кожна така дія як елемент структури виступає незамінною, а їх послідовність – чітко визначеною, оскільки у цій послідовності може полягати задум операції. Саме завдяки чіткій структурі та взаємозв'язку окремих дій тактичні операції дозволяють найбільш ефективно розв'язувати основне завдання організації – забезпечення такого впорядкування окремих дій, що утворюють процес розслідування, за якого його мети буде досягнуто найбільш оптимально.

Тому організація розслідування вбивств, вчинених групою осіб, передбачає широке застосування тактичних операцій. Причому, на додаток до традиційних для розслідування вбивств тактичних операцій (наприклад, «атрибуція трупа», «переслідування за гарячими слідами»), організація їх розслідування повинна передбачати здійснення специфічних операцій, пов'язаних із участю у вбивстві кількох осіб. До таких тактичних операцій можуть бути віднесені: «діагностика групового характеру вбивства», «співучасники вбивства», «затримання злочинної групи», «розокремлення злочинної групи», «рольові функції» тощо [7, с.14]. Подальше розроблення і типізація тактичних операцій стосовно видів злочинів і властивих їх розслідуванню локальних завдань залишаються важливим напрямком криміналістичних досліджень.

Крім того, складність механізму доказування пов'язана з інформаційною невизначеністю, що не тільки ускладнює конкретизацію локальних завдань розслідування, але й приводить до того, що для достовірного встановлення тієї чи іншої обставини, що належить до предмета доказування, необхідно встановлювати і досліджувати декілька проміжних фактів. Це ускладнює організацію розслідування вбивств,

вчинених групою осіб, і вимагає кількаразових уточнень, доповнень і змінення плану розслідування.

Підсумовуючи викладене, потрібно вказати, що наведені особливості організації розслідування вбивств, вчинених групою осіб, сприятимуть подальшому вдосконаленню методичних розробок у зазначеному напрямку та їх ефективному практичному застосуванню.

Література

1. Кубарев І.В. Особливості організації розслідування вбивств, учинюваних групою осіб в умовах неочевидності / І.В. Кубарев // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2010. – № 2. – С. 177-182.

2. Попов І.В. Особливості розслідування умисних вбивств, вчинених групою осіб / І.В. Попов. – Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 3. – С. 44-57.

3. Щур Б.В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Б.В. Щур. – Х., 2005. – 20 с.

4. Комаринська Ю.Б. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті: навчальний посібник / Ю.Б. Комаринська, О.І. Галаган. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 124 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила]. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

6. Журавель В. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів / В. Журавель // Проблеми боротьби зі злочинністю. – 2011. – № 2 (57). – С.197-208.

7. Фомина А.С. Основные тактические операции при расследовании серийных убийств: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09/ А.С. Фомина. – Воронеж, 2010. – 24 с.

Анотація

Дердюк Б.М. Особливості методики розслідування вбивств, вчинених групою осіб. – Стаття.

У статті розглядаються питання визначення теоретичних основ методики розслідування вбивств, вчинених групою осіб і формулювання на їх основі науково-обґрунтованих рекомендацій, направлених на удосконалення розкриття та розслідування цього злочину. Автором визначено, що крім традиційних для розслідування вбивств тактичних операцій, організація розслідування повинна передбачати також здійснення і специфічних операцій, що зумовлено участю у вбивстві групи осіб.

Ключові слова: група осіб, вбивство, методика розслідування, організована

група.

Аннотація

Дердюк Б.М. Особенности методики расследования убийств, совершенных группой лиц. – Статья.

В статье рассматриваются вопросы определения теоретических основ методики расследования убийств, совершенных группой лиц, и формулирования на их основе научно-обоснованных рекомендаций, направленных на усовершенствование этого вида преступления. Автором определено, что кроме традиционных для расследования убийств тактических операций, организация расследования должна предусматривать также проведение и специфических операций, что обусловлено участием в убийстве группы лиц.

Ключевые слова: группа лиц, убийство, методика расследования, организованная группа.

Summary

Derdyuk B.M. Peculiarities of Technique of Investigation of Murders Committed by a Group of People. – Article.

This article studies issues as to the establishment of theoretical grounds of technique of investigation of murders committed by a group of people and formulation on this basis scientifically grounded recommendations aimed at the improvement of solving and investigation of this type of crime. The author has found out that apart from traditional for investigation of murders tactical operations, organization of investigation must also include conducting specific operations, which is stipulated by participation of a group of people in a murder.

Keywords: group of people, murder, technique of investigation, organized group.

УДК 343.131

І.М. Канюка

асистент кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА ПРИРОДА ІДЕЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Сучасне кримінальне судочинство всіх країн світу здійснюється в